

SUVREMENO RATOVANJE

Nikola Brzica (2022) *Suvremeno ratovanje: asimetrični i hibridni rat u teoriji i praksi*, Zagreb: Despot infinitus, 329 str.

Knjiga *Suvremeno ratovanje* ima za cilj analizirati nove metode koje državni i nedržavni akteri primjenjuju u ratovima unazad nekoliko desetljeća. Istraživački problem djela jest proknuti u promjene koje su novi ratovi donijeli u odnosu na tradicionalno ratovanje. Već u uvodu dobivamo uvid u distinkciju konvencionalnih i nekonvencionalnih sukoba. To je egzemplificirano slučajem Hrvatske koja se trenutačno ne nalazi pred prijetnjom vojnog napada, ali to ne umanjuje razvoj širokog spektra ostalih rizika. Također, postoji siva zona ratovanja kod koje nije jednostavno odrediti radi li se o klasičnom ili modernom sukobu. Djelo se poziva na različite izvore: knjige i znanstvene članke, izvješće američkog Kongresa o Hezbolahu, podatke hakerske organizacije Wikileaks, brojne zapise o Domovinskom ratu, te na djela o protudržavnom djelovanju (npr. o IRA-i). Potkrijepljeno je i slikovnim materijalima te obiluje umnim mapama, tablicama, geografskim kartama i grafikonima. Sastoji se od uvoda, tri poglavlja, završne riječi, literature i bilješke o autoru. Sva tri poglavlja podijeljena su u tematske cjeline, a prve dvije cjeline drugog poglavlja unutar sebe sadrže manje dijelove.

Autor knjige, Nikola Brzica, završio je vojne znanosti i sistemski inženjering na američkoj vojnoj akademiji West Point. Važna crtica u biografiji mu je što je kao vojni časnik Oružanih snaga RH sudjelovao u dvije NATO-ove operacije u Afganistanu. Posvetio se i znanstvenom radu, što je rezultiralo i objavljivanjem ovog djela.

Prvo poglavlje, „Teorija rata“ (str. 11–25), sastoji se od četiri cjeline, a opisuje pojam rata, moralno postupanje u ratu, ratno pravo i generacije ratovanja. Kroz prizmu različitih filozofa i teoretičara rata iščitavamo kako se radi o specifičnom društvenom fenomenu. To znači da ga ne čine samo borbe, već i stanje u kojem se društvo i država zateknu, te ratu dodjeljuju vrijednosne komponente. Stoga je važno pitanje povezanosti etike i rata. Tim problemom bavili su se teoretičari rata još od antike i srednjeg vijeka, sve do suvremenog doba. Oni su na sebe preuzeli izazov definiranja pravednog rata. Čitatelj se upoznaje s kratkom poviješću raznih pokušaja reguliranja ratnog prava, kao što je Briand-Kelloggov pakt iz 1928. Time prelazimo na kodifikaciju međunarodnog ratnog prava. Ono je osmišljeno kako bi reguliralo pravo na rat i pravo u ratu, a njegov temelj su Ženevske konvencije i njihovi dopunski protokoli. Interesantno je primijetiti kako su se prvo pojavile zabrane koje reguliraju pravilno postupanje u ratu, pa tek potom one koje trebaju normirati stupanje u rat. Iako neki vojni sociolozi nisu skloni dijeljenju povijesti ratovanja na epohe, ovo poglavlje upućuje nas u šest generacija ratovanja. Uočavamo kako se posljednje tri generacije isprepliću i smjenjuju velikom brzinom. Četvrta generacija je započela terorističkim napadom 11. rujna 2001. Petu generaciju naziva se kibernetičkim ratom zbog sofisticirane tehnologije, a šesta nosi ime „hibridno ratovanje“. Koncept ratovanja šeste generacije osmislili su ruski vojni stratezi. Pobjedu u hibridnom ratovanju donosi koordiniranje vojnih metoda s nevojnim. Za

ratnog pobjednika također je važno što prije prepoznati i ovladati promjenama koje nove generacije donose.

Drugo poglavlje, „Asimetrično ratovanje“ (str. 27–120), sastoji se od pet tematskih cjelina, a donosi nam podatak kako se asimetrija ne odnosi na omjer boraca i količinu oružja, već na načine na koje se postižu ratni ciljevi. Značajan dio asimetričnih ratova odnosi se na pobunjeničke (gerilske) skupine i terorizam. Za razliku od konvencionalnih vojnih snaga, pobunjenici i teroristi koriste se specijaliziranim taktikama i imaju uži raspon vojne opreme. Postoje razlike i između te dvije skupine, pa tako teroristi veći značaj pridaju otmicama, psihološkom aspektu svog djelovanja, te provode akcije neovisno o državnim granicama. S druge strane, pobunjenicima je znatno važnije ostvariti fizičku kontrolu nad određenim teritorijem. Asimetrični ratovi ne mijenjaju doktrinu Carla von Clausewitz-a o ratu kao produženoj ruci politike. No politički cilj u tom kontekstu dobiva znatno drugačiju ulogu, tj. postaje znatno izraženiji. Radi se o tome da je vladinoj protupobunjeničkoj politici, a još više samim pobunjenicima, u interesu pridobiti civilno stanovništvo kao potporu za ostvarenje svojih ciljeva. Nadalje, uviđamo strukture oružanih skupina u asimetričnom sukobu, koje mogu biti lančane, zvjezdaste ili matične (potpuno premrežene). Zvjezdaste asocijaju na ćelije terorističkih skupina. Zbog visokog stupnja autonomije svake od tih ćelija i njihove međusobne raspršenosti, teško je uništiti asimetričnog neprijatelja infiltracijom u samo jednu ćeliju. Što se tiče financiranja, teroristi su vrlo vješti u prebacivanju novca na razne bankovne račune. Kako ne bi skrenuli pozornost na sebe, često vrše transakcije u malim iznosima. Naravno, služe se i krijumčarenjem novca.

Demografski aspekt može imati važnu ulogu u stvaranju potencijalnih pripadnika terorističkih organizacija. Primjerice, u Sje-

vernoj Irskoj (u najintenzivnijem periodu sukoba) katoličko stanovništvo imalo je visok demografski rast i visoku stopu nezaposlenosti. Takvo stanje nagnalo je mnoge mlade nezaposlene muškarce na priključenje IRA-i. Ideologija je također gorivo u asimetričnim sukobima jer stvara identitet, motivira na djelovanje i usmjerava stanovništvo prema zajedničkim ciljevima. I religija može predstavljati kohezivni faktor u asimetričnim ratovima. To uočavamo na primjeru ekstremnih muslimanskih organizacija, jer islam kao religija nadilazi etničke i kulturne podjele. Naravno, to ne znači da kulturne razlike treba smetnuti s uma, jer njihovo zanemarivanje može rasplamsati rat. Primjerice, strana vojska na nekom teritoriju može u očima stanovništva izgubiti legitimitet ako se nehотиčno ponaša na način koji ta kultura smatra nedoličnim. Objasnjeno je kako su asimetrični protivnici u prednosti nad konvencionalnim snagama zbog znatno prilagodljivijih strategija i taktika. Problem je u tome što ciljevi asimetričnog neprijatelja mogu biti neograničeni, a mogućnosti odgovora konvencionalnom silom nedovoljni. U asimetričnim ratovima civili ne stradavaju samo kao žrtve namjernog napada na njih. Za civile mogu biti kobni i nasumični i neproporcionalni napadi. Kod nasumičnih se upotrebljava vrsta ili način korištenja oružja koje nije u mogućnosti razlikovati civile od vojnika. Neproporcionalni napad usmjeren je na vojni cilj, ali je upotrijebljena sila veća od potrebne za ostvarenje pobjede. Međutim, civilne žrtve nisu uvijek nužno rezultat kršenja međunarodnog prava. Ne treba smetnuti s uma da su civili, čak i ako ne vide uživo scene oružanog sukoba, izloženi utjecaju medija, propagande i psiholoških operacija. U takvom ozračju važnu ulogu imaju informacijske operacije koje pomažu političkim i vojnim akterima pri donošenju odluka. Borba u asimetričnim ratovima izrazito je zahtjevna za stranu koja je navikla na konvencionalne

metode. Primjerice, teško je odrediti ciljeve obavještajnog djelovanja, a stalno se mijenjaju i oblici prijetnje. Nadalje, konvencionalna vojska može lako svladati neprijatelja na bojnopolju, ali njihov dugoročni ostanak na kaotičnim područjima može proizvesti kontraefekt u odnosu na primarni cilj. Stoga na važnosti dobivaju specijalne snage koje provode operacije puno većeg rizika. Premda su znatno samostaljniji od klasične vojske u provedbi akcija, vojni specijalci ipak uvelike ovise o obavještajnim i financijskim resursima. Uporaba tehnologije također može biti od velikog značaja u novim ratovima, npr. DNK analiza protivnika. Dobar primjer je i korištenje sustava „ring of steel“ („čelični prsten“). Radi se o otprilike četiri milijuna kamera (videonadzora) integriranih s elektroničkim bazama podataka. Taj sustav osmislilo je Ujedinjeno Kraljevstvo u borbi protiv IRA-e. Glede kraja asimetričnih ratova, ističe se kako njih nije tako jednostavno odrediti kao klasične ratove koji imaju tri faze izgradnje mira (stabilizacijska, tranzicijska i završna faza). Takav model razumljiv je u odnosima dviju država, no teško primjenjiv na nedržavne aktere.

U ovom su poglavlju obrađene i uspoređene dvije studije slučaja: sukob u Sjevernoj Irskoj i rat u Afganistanu. Nedržavni akter u Sjevernoj Irskoj je Iraska republikanska armija (IRA), a u Afganistanu su to mudžahedini („sveti ratnici“) i talibani („poučavatelji islama“). Etnička struktura stanovništva nešto je jednostavnija u Sjevernoj Irskoj jer je polarizirana između Iraca (katolika) i Britanaca (protestanata). S druge strane, u Afganistanu opoziciju Paštunima ne čini jedan narod, već savez Tadžika, Uzbeka i Hazarijaca. Geografski čimbenici bitno su odredili oba spomenuta sukoba. Prirodna morska barijera okružuje veći dio Sjeverne Irske, čime slabi položaj IRA-e, a visoke gore u Afganistanu stvaraju prednost domaćem stanovništvu naspram stranih vojski. Specifičnost Afganistana su i tempera-

ture koje variraju od -40°C do 40°C . Razliku u ova dva sukoba čine uloga obavještajne zajednice (koja je u Velikoj Britaniji znatno izraženija nego u Afganistanu) te angažman međunarodne zajednice. Uloga stranih država karakteristična je za Afganistan, pri čemu je mnogima prva asocijacija dva desetljeća prisustva zapadnjačkih vojski (predvođenih SAD-om) u toj zemlji. No ne treba umanjiti ni to što su vlade SAD-a, Kine, Egipta, Saudijske Arabije i Pakistana godinama slale pomoć i podršku mudžahedinima.

Treće poglavlje „Hibridno ratovanje“ (str. 121–309), sastoji se od deset cjelina. U prvih pet cjelina opisuju se teorijske postavke hibridnog rata. Hibridna politika podrazumijeva metode postizanja političkog cilja bez oružane borbe. To se odnosi na diplomatske, financijske, energetske, informacijske i ostale aspekte politike. Smisao hibridnog rata je slamanje neprijateljevog otpora bez uporabe vojne sile. Čak kada do vojnih operacija i dođe, one nisu započete strateškim razmještanjem snaga, već oružanim grupama koje su raspoređene za vrijeme mira, te su u stanju aktivirati svoj borbeni potencijal i krenuti u sukob. Specifičnosti hibridnog rata su: jedinstvene ideologije koje ih pokreću, strah za vlastitu egzistenciju, asimetrija moći zaraćenih strana, taktike iscrpljivanja i primarna želja za obranom (uz rjeđe ofenzivne akcije). Uz primjenu modernih tehnologija i odmicanje od hijerarhijskih organizacijskih struktura, ovaj tip sukoba karakterizira i sukob državnih i nedržavnih aktera, što dovodi do brisanja granice između konvencionalnog i nekonvencionalnog. Važni čimbenici ovakvog tipa ratovanja su: ubacivanje agenata, teroristički činovi, zaposjedanje strateški važnih lokacija, kibernetički napadi, gomilanje vojske na granici, širenje panike, te zamagljivanje ratnog stanja i odgovornosti. Hibridni rat ima tri faze: destabilizacija države, kolaps njezine ekonomije i infrastrukture te postavljanje lojalnih ljudi na mjesta lokalnih

političara. Vrijedi istaknuti kako je za hibridne ratove karakteristično prikrivanje stvarnih ratnih ciljeva.

U drugih pet cjelina analizirane su i komparirane tri studije slučaja hibridnih ratova: Domovinski rat u Hrvatskoj do 1992., izraelsko-libanonski rat 2006. i rat Rusije i Ukrajine. Ideja o stvaranju Velike Srbije sa zapadnim granicama Virovitica – Karlovac – Karlobag (kako bi svi Srbi živjeli u jednoj državi) stvorena je još u 19. stoljeću, a dobila je zamah nakon Memoranduma SANU iz 1986. Posebno je tragikomična bila srpska teza da je po Ustavu iz 1974. Srbija neravnopravna s ostalim jugoslavenskim republikama. Autor daje pregled stanja u Jugoslaviji nakon Titove smrti, dolaska Slobodana Miloševića na vlast u Srbiji i raspada Jugoslavije. Kao primjer nacionalno napete atmosfere koja je tada vladala, navedena je utakmica zagrebačkog Dinama i beogradske Crvene zvezde 13. svibnja 1990. Iste godine, 30. svibnja, zasjedao je višestranački Sabor, nakon čega je Srpska demokratska stranka (SDS) suspendirala odnose sa Saborom, čime su se nacionalne tenzije još pojačale. Težnja Hrvatske za osamostaljenjem kosila se s realizacijom projekta Velike Srbije, zbog čega je srpska vlada širila narativ o ugroženosti srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj i navodnim fašističkim namjerama hrvatske vlasti prema njima. Nakon prvih demokratskih izbora u Hrvatskoj, Srbija je uz pomoć Jugoslavenske narodne armije (JNA) započela razoružavanje Teritorijalne obrane RH, što je predstavljalo konkretan čin hibridnog ratovanja. Upravo je JNA kao službena vojska Jugoslavije bila glavni alat agresivnog rata protiv Hrvatske, a ne četničke paravojne formacije. Naravno, JNA je imala presudnu ulogu u organizaciji tih postrojbi, te pripremi i provođenju pobune Srba u Hrvatskoj. Asimetričnost i hibridnost njihovog djelovanja očituju se u barikadama na važnim prometnicama, ideologiji kao katalizatoru i brojnim srpskim paravojnim jedinicama.

Asimetričnost u korist jugoslavenske (srpske) strane očitovala se u potpunoj nadmoći na diplomatskom, medijskom i prvenstveno vojnom planu. Primjerice, u opsadi Vukovara omjer srpskih i hrvatskih vojnika bio je 250 : 1. Bilo je potrebno i diskreditirati Hrvatsku pred međunarodnom javnošću, a za što je bila zadužena Opera (Odeljenje za propagandni rat), koju je vodila Kontraobavještajna služba (KOS) pri JNA.

Nasuprot Domovinskom ratu, u ratu u Libanonu, koji je trajao od 12. srpnja do 14. kolovoza 2006., najvažniji je akter jedne strane bio nedržavni entitet Hezbolah (arap. Božja stranka), šijitski fundamentalistički pokret i politička organizacija koja u Libanonu ima znatnu moć. Hezbolah je vješto strukturiran, te se vrh organizacije sastoji od provedbenog, političkog, parlamentarnog i džihadističkog vijeća. Osnovan je 1982. kada je Izrael okupirao jug Libanona, te se šijitsko stanovništvo organiziralo u pokret otpora s ciljem oslobođanja od Izraela, ali i organizacije društva prema islamskom pravu. Izgledno je da je od samog početka iranski režim Hezbolahu davao pomoć u ljudstvu, obuci i financijama. Izraelske snage povukle su se iz Libanona 2000. godine. Libanon nije proveo Rezoluciju Vijeća sigurnosti UN-a 1559 (2004) kojom je trebao raspustiti i razoružati militantne skupine. Budući da se to nije dogodilo, Hezbolah je nastavio jačati, te je 2005. čak napao postrojbe izraelske vojske na Golanskoj visoravni. Analizirani rat započeo je Hezbolahovim napadom na dva izraelska vojna vozila. Iako je libanonska vlada negirala povezanost s Hezbolahom, Izrael se odlučio na operaciju Promjena smjera. Akcija je trebala biti ograničena na zračne udare i pomorsku blokadu Libanona, no započela je i kopnena ofenziva. Izraelci su bili šokirani visokom borbenom motiviranosti Hezbolaha, organizacijom, pripremljenim linijama obrane i raketnim sustavima (Hezbolah je na Izrael ispaljivao i po

nekoliko stotina raketa dnevno). Uspješnost Hezbolahovog otpora još je više zapanjujuća kad uzmemo u obzir da je Libanon napalo tri puta više izraelske kopnene vojske nego što je bilo planirano. Jedan od glavnih razloga za takav uspjeh je i to što ga je podržavalo gotovo 90 % libanonskog stanovništva. Nadalje, Hezbolah je uspio prividne prednosti Izraela preokrenuti u svoju korist i jako dobro iskoristiti poznavanje domaćeg terena. Nakon jednomjesečnog rata Libanonci su se uspjeli obraniti, što je predstavljalo njihovu pobjedu. Taj rat pridonio je transformaciji percepcije uvjeta koji su potrebni za pobjedu u ratu.

Treća studija slučaja odnosi se na konflikt Rusije i Ukrajine. Autor iznosi tezu da je ovaj rat u velikoj mjeri pridonio razvoju teorije hibridnog ratovanja. Čitamo da je zbog svog geografskog položaja Ukrajina zemlja na razmeđu različitih kultura. Dobivamo i širi povijesni kontekst koji pomaže razjasniti suvremenu situaciju. Primjerice, Nikita Hruščov poklonio je Ukrajini 1954. poluotok Krim prigodom tristote godišnjice Sporazuma iz Perejaslava. Budući da su Ukrajina i Rusija bile u sastavu SSSR-a, taj potez nije osobito „odzvonio“ u javnosti. Određene intencije da se Krim vrati Rusiji smirene su kad je 1991. ukrajinski parlament Krimu dodijelio autonomni status. Njegovu specifičnost pokazuje i to što je, sukladno sporazumu Ukrajine i Rusije, ruska vojska bila stacionirana na Krimu (uz izuzetak nuklearnog naoružanja), gdje je baza ruske Crnomorske flote više od 250 godina. Te dvije države bile su i energetski povezane, do rata je 80 % Gazpromovog plina plinovodom iz Rusije prema Europi prolazilo preko Ukrajine. Politička situacija također je postala dodatno složena kada je nakon mandata Viktora Juščenka za predsjednika izabran prorусki orijentiran Viktor Janukovič. Potom se opisuje ruska hibridna politika prema Europskoj uniji, NATO-u i Ukrajini. Na politiku prema Europskoj uniji znatno je utjecalo njezino veliko

proširenje 2004. Premda Rusija ne očekuje izravan sukob s NATO-om, 2008. započela je ambicioznu i sveobuhvatnu reformu vojske. Ističe se kako su ratu prethodile masovne demonstracije u Kijevu, a zatim i u ostalim gradovima zbog odluke ukrajinske vlade o odbijanju sporazuma s EU-om. Te demonstracije rezultirale su svrgavanjem Viktora Janukoviča s vlasti 2014. godine. Idući važan događaj bio je referendum na Krimu o odvajanju od Ukrajine i pripojenju Rusiji. Pripojenje Krima proteklo je uz minimalnu uporabu sile i na veliko iznenađenje Zapada Rusija ga je provela ogromnom brzinom. Jedan od klasičnih nevojnih načina širenja političkog utjecaja bilo je i tiskanje 1176 proruskih časopisa u Ukrajini. Informacijske operacije očito su bile uspješne jer se na referendumu na Krimu 96,77 % građana izjasnilo za pripajanje Rusiji. Nakon odlaska Janukoviča i izbora Porošenka za predsjednika, na istoku Ukrajine počeli su prosvjedi koji su prerasli u nasilje i rezultirali samoproglašenjem Donecke Narodne Republike i Luhanske Narodne Republike. Taj rat se ističe kao pravi primjer maglovite atmosfere jer vojnici na odorama nisu imali službene oznake, pa se ne mogu smatrati pripadnicima konvencionalne vojske, već se za njih koristi izraz „zeleni ljudi“.

Brzica zaključuje da je ključ uspjeha pobjeda protivnika bez oružane borbe. Takvo razmišljanje nije novo, već je odavno razrađeno. Potom analizira specifičnosti svakog hibridnog rata, ali i njihove tipičnosti. Tipičnost se odnosi na postojanje tri faze (pripreme, aktivne i završne), čiji početak i završetak nije lako precizno odrediti. Ciljevi u hibridnom ratu često nadilaze okvire odvijanja rata, a pobjedom u njemu moguće je i nadmašiti prethodno zacrtane ciljeve. Poruka koja nam ostaje za kraj je kako nijedan model ili pristup ratu ne donosi sigurnu pobjedu, već učinkovitost strategija ovisi o konkretnim okolnostima.

Vrijednost ove knjige je u tome što je pregledno prikazala najvažnije karakteristike asimetričnih ratova i razjasnila zašto je teško tradicionalnim vojnim metodama ostvariti pobjedu u novim ratovima. Uspješno je argumentirano kako se pristupi ratu vrlo brzo mijenjaju, te kako se treba promptno prilagoditi novim izazovima koje zahtjevi na bojnopolju nameću. Stoga ne treba čuditi što će pobjeda pripasti onima koji se tim promjenama mogu najbrže prilagoditi. Intrigantna

je i misao Sun Tzua da se vrhunska vještina sastoji u slamanju protivnika bez borbe (misleći na vojnu borbu). S tim u vezi uvjerljivo je da je autor u prvom poglavlju naglasio kako rat nije nužno oružani sukob. Također, dobro su razlučene sličnosti i razlike analiziranih ratova, čime shvaćamo kako bi bilo previše pojednostavljeno te sukobe izjednačavati. Prikazano djelo omogućuje nam da strateška vojna pitanja shvatimo kroz prizmu najvažnijih postavki hibridnog ratovanja.

Ivo Kokić